

ПРИНЦИП ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА ТА ЙОГО РЕАЛІЗАЦІЯ В УКРАЇНІ

Written by БАЛИК ВІКТОРІЯ РОМАНІВНА, студентка юридичного факультету Тернопільського національного економічного університету (м.Тернопіль)

Thursday, 30 May 2019 08:30

Постановка проблеми. Принцип верховенства права відіграє виняткову роль у сучасній демократичній державі. Термін «верховенство права» не часто зустрічається в європейських конституціях, натомість побудова правових систем реалізується саме на застосуванні даного принципу у всіх сферах суспільства. Це обумовлено складним процесом формування демократичних засад та пошуку гарантії прав та свобод людини і громадянина. Проблема, що становить предмет цього дослідження є актуальною, як в практичному, так і в теоретичному значенні. Рівень розробки. Принцип верховенства права був закладений ще у працях західних правників: Джеймса Гаррінгтона, Альберта Дайсі, Томаса Джефферсона. На сьогоднішній день даний принцип активно та різнопланово вивчається українськими вченими-правниками. З точки зору теорії держави та права, принцип верховенства права досліджували: П.Арнаутов, С.П. Головатий, М.І. Козюбра, М.В. Кравчук, Р.О. Падалка, Н.В. Пильгун, С.П.Погребняк, П.М. Рабінович, М.В. Рошук, С.В. Шевчук. Також досліджувався правовий принцип з використанням конституційно-правових підходів. Це можна зустріти у працях П.Ф. Мартиненка, В.Ф. Погорілка, Ю.М. Тодика.

Об'єктом дослідження є принципи права як основа правової держави.

Предмет дослідження – є висвітлення принципу верховенства права в процесі реалізації та організації державної влади в Україні.

Мета та завдання дослідження. Метою дослідження є визначення сутності та особливостей принципу «верховенства права» та реалізації в державо- і правотворенні України.

Для досягнення основної мети поставлено такі завдання: визначити сутність та ознаки верховенства права, охарактеризувати реалізацію принципу верховенства права в Україні, визначити шляхи і перспективи розвитку правової держави на основі верховенства права та законності.

Основний виклад матеріалу. Людство, з часів свого виникнення, завжди прагнуло до поліпшення свого життя, вигадуючи різноманітні, зокрема, й утопічні ідеї, частина з яких концептуально оформилася у вчення про справедливість. Справедливий державний устрій, справедливе ставлення до громадян, справедливість у відносинах між людьми — це саме ті принципи, впровадження яких сприяло б утвердженню ідеалу людського співіснування. Розбудова державності в Україні вимагає переосмислення та концептуалізації наукових ідей, які торкаються сутності і значення державоутворюючих інститутів, інститутів правової держави та громадянського суспільства.

Історичні витoki принципу верховенства права беруть свій початок ще з часів античності.

Аристотель вважав, що держава, яка керується законами, є вищою за державу, яка керується людьми. А вже у 1656 році англійський учений та політичний діяч Д.

Гаррінгтон запропонував вперше визначення принципу верховенства права як правління законів, а не людей, наслідуючи ідею свого попередника. Проте сучасне розуміння поняття «верховенство права» запровадив, зокрема, британський

правник-конституціоналіст, професор А.В. Дайсі у 1885р. Для нього верховенство права мало три стрижневі риси. Перша: «Жодна людина не може зазнавати покарання, окрім як у випадку явного порушення закону», який повинен забезпечувати визначеність та передбачуваність, щоб ним могли керуватись громадяни при вчиненні дій чи веденні справ, і який не повинен дозволяти карати особу ретроспективно. Дайсі вважав, що «там, де має місце дискреція, є простір для свавільності». Друга риса: «Жодна людина не перебуває понад законом» та «усі суспільні класи є загальнопідпорядкованим єдиним

ПРИНЦИП ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА ТА ЙОГО РЕАЛІЗАЦІЯ В УКРАЇНІ

Written by БАЛИК ВІКТОРІЯ РОМАНІВНА, студентка юридичного факультету Тернопільського національного економічного університету (м.Тернопіль)

Thursday, 30 May 2019 08:30

приписам права». Третя риса: верховенство права повинно впливати не із писаної конституції, а із «звичаєвого (витвореного суддями) права» [6, с. 3-13].

Як зазначив М. Кравчук: «За твердженням багатьох вчених світу «верховенство права» включає формальну законність, демократію та індивідуальні права. Термін «верховенство права» охоплює корпус фундаментальних принципів і цінностей, які разом надають законному порядку певної єдності і стабільності. «Верховенство права» – це поєднання стандартів, очікувань і прагнень, воно вбирає у себе традиційні уявлення про індивідуальну свободу і природну справедливість і, загальніше, поняття про вимоги справедливості й чесності у відносинах уряду і громадян» [3, с. 101].

Відповідно до підходів Венеціанської комісії виділяють такі складові «верховенства права»: доступ до закону (положення закону повинні бути зрозумілими, ясними та передбачуваними); вирішення питань про юридичні права повинно, як правило, здійснюватися на підставі закону, а не за розсудом, рівність перед законом; влада повинна реалізовуватися відповідно до закону, справедливо та розумно; права людини повинні бути захищені; повинні бути наявні засоби для врегулювання спорів без невинуватих витрат та відстрочок, наявність справедливого суду; держава повинна дотримуватися своїх зобов'язань у рамках як міжнародного, так і національного права [8].

Ще з початку 20 століття застосування принципу “верховенства права” розгортає ряд дискусій серед політологів, теоретиків права, вчених. Конкретного визначення цього принципу знайти важко, зазвичай розглядається у широкому та вузькому розумінні. По-перше, це модель організації політичної влади в суспільстві, а по-друге, це співвідношення права і закону у врегулюванні суспільних відносин. Саме на такий підхід орієнтує ст. 8 Конституції України, яка декларує визнання і дію принципу верховенства права [2]. Причому Україна є чи не єдиною державою, в Основному Законі якої зафіксовано положення не тільки про верховенство права, бастионом якого вважається Велика Британія, а й положення про правову державу, яку небезпідставно іменують німецьким винаходом.

Для України процес утвердження принципів «верховенства права» і правової держави виявився неймовірно складним: він відбувається з величезними суперечностями, деформаціями і відкатами. Тому часто ставимо питання чи діє все таки «верховенство права» в нашій державі? В Україні проголошується і діє принцип «верховенства права», який є основоположною засадою у визначенні конституційного ладу держави. Його значення для правової держави визначальне, адже право – це прояв вищої справедливості і його панування в суспільстві перш за все вказує на пріоритетність прав і свобод людини. На думку М. Кравчука впровадження принципу «верховенство права» в правове життя нині є ключовим завданням всієї української юриспруденції, поряд з виконанням конституційного завдання – розбудови соціальної, демократичної, правової держави.

Процес формування правової держави є складним та послідовним, він зумовлений проведенням економічних, політичних, соціальних, правових реформ. Але цього недостатньо, адже правова держава – та, де панує право в громадянському суспільстві, правовій системі, в усіх сферах життєдіяльності людини, де воно покладено в основу діяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб, які повинні приймати виважені та справедливі рішення [5, с. 3-5]. Саме громадянське суспільство є «соціальним контекстом» для формування інститутів прав

ПРИНЦИП ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА ТА ЙОГО РЕАЛІЗАЦІЯ В УКРАЇНІ

Written by БАЛИК ВІКТОРІЯ РОМАНІВНА, студентка юридичного факультету Тернопільського національного економічного університету (м.Тернопіль)
Thursday, 30 May 2019 08:30

людини та правової держави [4, с. 172-184].

Ступінь впровадження «верховенства права» в державі впливає на рівень корупції, можливість забезпечення справедливого правосуддя, прийняття справедливих законів та правильного їх застосування. Створення державою надійних сприятливих умов для належного впровадження верховенства права в усі суспільні відносини, закріплення на законодавчому рівні гарантій його забезпечення та механізму захисту у разі порушення цього принципу є її пріоритетними напрямками. Водночас, в Україні існують суттєві проблеми щодо «верховенства права», які породжують нестабільність державної влади, підвищення рівня корупції, відсутність належного забезпечення доступності правосуддя, неупередженого та справедливого суду, призводять до порушення основних прав і свобод людини та громадянина, здійснення Верховною Радою України і Кабінетом Міністрів України функцій та повноважень, не передбачених Конституцією України, тощо [5].

Зміст правової реформи в Україні, яка належить до країн «перехідної юриспруденції», полягає у забезпеченні юридичними засобами визнання та застосування принципу верховенства права з огляду на його органічну характеристику. Органічна характеристика принципу верховенства права не може бути самостійно реалізована на практиці, вона не є «само реалізаційною», а, скоріш за все, являє собою «моральність прагнення» як головний чинник вдосконалення конституційного права. Таким чином, органічній характеристиці принципу верховенства права відповідає принцип верховенства прав людини та основних свобод.

Процес побудови правової держави в Україні не неминуче пов'язаний із ефективністю реалізації конституційного принципу в діяльності всіх органів виконавчої та судової гілки влади. Тому правові засоби обмеження держави та питання забезпечення відповідності українського законодавства чинній Конституції України не можуть не хвилювати широкі кола вітчизняних науковців та юристів-практиків. Побудова правової держави, неможлива без повної цілковитої реалізації принципу «верховенства права», що означає, що у правовій державі має панувати закон, а не інтереси осіб, у руках яких у певний момент перебуває влада, а в рамках відповідальності незалежно від займаної посади. Неухильне дотримання принципів верховенства права та верховенства закону покликане забезпечити права і свободи людини у всіх сферах життя, а зі сторони підвладних – повагу до законів та органів влади та їх посадових осіб. За такого розуміння сила держави, на якій вона ґрунтується, законна лише в тому випадку, якщо вона застосовується у строгій відповідності із правом, якщо вона цілковито слугує йому [7, с. 32-33].

Висновки. Підсумовуючи викладене, зазначимо, що утвердження принципу верховенства права у нашій державі й функціонування демократичної, правової держави можливе лише за таких умов:

- 1) наявність повноцінного громадянського суспільства, оскільки виникнення «верховенства права» і правової держави обумовлено саме потребами громадянського суспільства.
- 2) зв'язаність, обмеженість державної влади правами й свободами людини, поділ державної влади, конституційне встановлення прав і свобод людини і громадянина, взаємна відповідальність держави й особи тощо.
- 3) втілення принципу верховенства Конституції, який можна розглядати як цілісний конституційний принцип організації й функціонування правової держави, в основу якого

ПРИНЦИП ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА ТА ЙОГО РЕАЛІЗАЦІЯ В УКРАЇНІ

Written by БАЛИК ВІКТОРІЯ РОМАНІВНА, студентка юридичного факультету Тернопільського національного економічного університету (м.Тернопіль)

Thursday, 30 May 2019 08:30

покладено загальну ідею підпорядкування держави конституції, праву загалом.

4) відповідальність держави перед особою. Інститут відповідальності держави перед особою – одна з головних гарантій прав і свобод людини, закріплених у чинному законодавстві. Саме завдяки цьому інституту досягається послаблення тиску держави на суспільство і, водночас, підвищується можливість контролю останнього за діями держави.

Таким чином, принцип “верховенства права” є відображенням найвищих загальнолюдських цінностей у всіх сферах суспільного життя, орієнтиром пошуку шляхів до світового порядку.

Список використаних джерел: 1. Арнаутов П. Забезпечення верховенства права як основа розвитку правової державності. *Політичний*

менеджмент

2010. №6. С. 35—41.

2. Конституція України від 28 червня 1996 р. Відомості Верховної Ради України. 1996. №8. У редакції від 21. 02. 2019. URL <https://zakon.rada.gov.ua/go/254к/96-вр> (дата звернення 01. 05. 2019).

3. Кравчук М.В. Проблеми теорії держави і права (опорні конспекти): навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. 3-тє вид., змін. й допов. Тернопіль: Екон. думка, 2016. 420 с.

4. Кравчук М.В. Теорія держави і права (опорні конспекти): Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. 3-є вид., змін. й доп. Тернопіль: ТНЕУ, 2018. 524 с.

5. Падалка Р.О. Верховенство права як основоположний принцип права. Інститут законодавства Верховної Ради України. Київ. 2018. 170 с.

6. Погребняк С.П. Історичні витоки верховенства права. Харків: «Право», 2008. 13 с.

7. Пильгун Н.В., Рошук М.В. Реалізація принципу верховенства права як необхідна умова побудови правової держави.

Юридичний вісник

. 2012. С. 30—34.

8. Принцип верховенства права. URL: <http://akrsud.kharkiv.ua/printsip-verhovenstva-prava/> (дата звернення 10.03.2019) {jcomments on}